

УДК 37.03:378

І. Є. Зозуля

ПОЛІКУЛЬТУРНІ ВЗАЄМОВІДНОСИНИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У СЕРЕДОВИЩІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ УКРАЇНИ (ДОСВІД ВІННИЧИНИ)

Розглянуто головні складові полікультурних взаємовідносин іноземних студентів, основні цілі та базові принципи полікультурного виховання. Проаналізовано сучасний рівень формування полікультурних взаємовідносин іноземних студентів у вищому навчальному закладі України.

Вступ

Серед основних тенденцій розвитку сучасної цивілізації відмічається дедалі тісніше співробітництво країн і народів практично в усіх сферах людської діяльності. Позитивні інтеграційні процеси, що є результатом об'єднання зусиль держав з розв'язання актуальних проблем планетарного масштабу, вносять додаткові труднощі у процес соціалізації окремої особистості. Людина постає перед проблемою необхідності навчитися жити в умовах поліфонії культур, за якої обов'язково слід мати свою власну точку зору, а сформуванню її можна лише в разі розуміння множинності думок [1].

Саме студентство являє собою мозаїчну картину національного багатства різних культур, різних етнокультурних традицій і устремлінь, що передбачає високу культуру міжетнічних відносин, прагнення до співпраці, співробітництва. Молодь різних національностей об'єднують загальнолюдські цінності, прагнення до розвитку своїх здібностей і задоволення духовних потреб, реалізації життєвих планів у відповідності до уяви про смисложиттєві цінності [2, с. 1].

Підготовка молодого покоління до ефективної діяльності в умовах поліетнічного та полікультурного суспільства проголошена пріоритетним завданням у документах ООН, ЮНЕСКО, Ради Європи, представницькими міжнародними форумами, щодо актуальних проблем освіти. У процесі формування особистості, готової до життя в полікультурному соціумі, вирішальна роль належить системі освіти і, насамперед, вищій школі.

Отож полікультурна освіта є новою освітньою стратегією, що визначає структурно-змістову організацію навчально-виховного процесу, характер викладання університетських дисциплін і методіку виховної роботи на засадах принципів гуманізму, демократизму, культурного діалогу, врахування культурно-психологічних факторів особистості [3, с. 23]. Саме тому формування полікультурних взаємовідносин іноземних студентів є важливим завданням вищих навчальних закладів України.

В останні роки в Україні збільшилася кількість студентів з інших країн (країн Південної Америки, Близького і Далекого Сходу та Африки). Тому освітній простір характеризується зростанням етнокультурної складності, наслідком чого є ускладнення стосунків між студентами як іноземними, так і українськими, прояви агресії, зневаги, недовіри тощо. Таким чином, стратегічним завданням вищої школи України є формування полікультурних взаємовідносин у студентському колективі, адже майже всі студентські групи є полікультурними. За таких умов особливої *актуальності* набуває проблема підготовки особистості до життя у полікультурному соціумі.

Аналіз психологічної, філософської, соціально-педагогічної літератури свідчить про наполегливі пошуки вченими умов формування полікультурних взаємовідносин у полікультурному середовищі. Проблеми полікультурності й полікультурної освіти висвітлені в дослідженнях М. Бахтіна, В. Болгаріної, Я. Галоян, М. Данилевського, П. Каптерєва, О. Карпової, Я. Коменського, І. Лощенової, О. Пономарьової, Н. Рагозіна, Н. Еріха, А. Тойнбі. Проблемами міжкультурного спілкування займалися Р. Гарсія, З. Гасанова, С. Ніето, М. Маклюєна, Н. Осипової, А. Пергей, Д. Хупса, Є. Черікової. Українські науковці також активно досліджували ці проблеми: Є. Баграмов, Ю. Бромлей, Ф. Гороховський, М. Євтуха, В. Заслуженюк, В. Присакар, Ю. Саєнко та інші.

Метою статті є аналіз полікультурних взаємовідносин іноземних студентів у середовищі вищого навчального закладу України. Для досягнення поставленої мети передбачено розв'язання

таких *завдань*: визначити головні складові полікультурних взаємовідносин іноземних студентів; проаналізувати сучасний рівень формування полікультурних взаємовідносин іноземних студентів у вищому навчальному закладі; узагальнити основні цілі та базові принципи полікультурного виховання.

Початок ХХІ ст. ознаменований утвердженням концепції полікультурного виховання, яке передбачає адаптацію людини до різноманітних цінностей в умовах співіснування різномірних культур, орієнтацію на діалог культур тощо. У світлі цього важливим завданням виховання іноземних студентів в Україні є виховання шляхом досягнення миру. Можна окреслити такі його напрями: формування позитивного й дружнього ставлення до навколишнього світу; розвиток самостійності та формування навичок взаємодії з іншими людьми; підготовка до діалогічного спілкування; виховання почуття національної гідності; виховання міжнародної солідарності; виховання толерантності в ставленні до різних етнічних, релігійних і соціальних угруповань.

Розглядаючи культуру міжнародного спілкування, такі вчені, як А. Авксентьєв, В. Авксентьєв, Р. Кадієва визначають її як певні взаємозв'язки й взаємостосунки, з якими люди, що належать до різних національних спільнот і дотримуються різних релігійних обрядів, обмінюються досвідом, духовними цінностями, думками, почуттями.

Культура такого спілкування залежить від загального рівня розвитку людей, від їх уміння сприймати й дотримуватись загальнолюдських норм та моралі [4, с. 93]. Саме цю думку ми взяли за основу, досліджуючи полікультурні взаємовідносини іноземних студентів.

Треба зауважити, що проблема полікультурного виховання розглядалася науковцями ХІХ–ХХ століть з різних методологічних позицій. Але всі вони зазначали, що світобачення особистості й її культура, по-перше, взаємопов'язані, по-друге, залежать від рівня та якості освіти, по-третє, визначають соціальну позицію і поведінку людини.

С. Б. Беляєв, розглядаючи психологічний аспект соціальних відносин, пропонує низку принципів реалізації полікультурності, серед яких провідне місце він відводить толерантності *«як атрибуту ефективної діалогічної взаємодії»*. При цьому сутність толерантності, з чим ми цілком погоджуємося, вбачається дослідником не в *«беззастережному прийнятті будь-яких думок чи дій, а в презумпції прийнятності»* [1].

В. Болгаріна та І. Лощенова трактують полікультурність як елемент загальної культури, ядром котрої виступають *«знання особливостей культури народів світу, вміння сприймати найкраще в них і цим збагачувати власну культуру»* [5, с. 6]. Не заперечуючи доцільності такого підходу, хотіли б водночас звернути увагу на його певну обмеженість, зведення до пізнання суто культурних надбань у вузькому розумінні цього слова.

Полікультурна освіта є частиною полікультурного виховання. Вперше поняття полікультурної освіти було подано в міжнародному педагогічному словнику як освітню ситуацію, *«коли носії однієї культурної системи вступає в контакт із цінностями іншої чи інших культур, представлених у даному навчальному закладі»* [6, с. 72].

На початку 20 століття ідею полікультурної освіти висували німецькі педагоги-гуманісти, засновники реформаторської Бременської школи Л. Гурлітт, Ф. Гансберг, Г. Шаррельман. На їхню думку, не потрібно уніфікувати культуру, зводити її до рівня національної художньої творчості. Вони виступали на захист культурних відмінностей, які належить привносити та усталювати, та розглядали полікультурну освіту як засіб розвитку особистості, її гуманізації й підготовки до життя в демократичному суспільстві [6, с. 71].

Аналіз літератури з цієї теми показав, що головними складовими полікультурних взаємовідносин студентів виступають миролюбність, самостійність мислення, толерантність, тактовність, здатність до вибору адекватних оцінок і вчинків, уміння вести діалог на засадах рівних прав та взаємоповаги. Але, на жаль, не завжди полікультурним взаємовідносинам іноземних студентів властиві зазначені вище складові. Адже нерідко між студентами різних етносоціальних груп виникає взаємонепорозуміння, зникає повага чи навіть з'являються прояви агресії. Позитивні стосунки між студентами, що належать до різних груп, залежать від готовності особистостей жити в полікультурному середовищі. Сформувати в молодого покоління таку підготовленість мають педагоги.

Викладачі обов'язково повинні допомагати іноземним студентам адаптуватися в новому культурному середовищі та подолати *«культурний стрес»*, який викликаний розбіжністю між звичною для студента й новою культурами. При цьому слід зважити на те, що ставлення до нової культури у кожного своє. Іноді воно виражається у формі захоплення, продукує бажання пізнати її, навчитися розмовляти новою мовою, а інколи проявляється відторгнення нової культури, неповага до її

носіїв, ностальгія за своєю Батьківщиною [7, с. 14]. Такий невизначений процес триває доки студент повністю не адаптується до нових умов. Його прискорення, належний характер перебігу значною мірою залежать від викладача, його толерантності, вміння підтримати такого студента, допомогти йому відчути свою належність до нового соціуму.

У сучасному освітньому просторі формування полікультурних взаємовідносин іноземних студентів у вищих навчальних технічних закладах України забезпечується за умов організації соціально-педагогічної роботи з формування навичок толерантної взаємодії; співпраці студентів різних культур, рас та віросповідань у позанавчальній діяльності на принципах взаєморозуміння, взаємоповаги та терпимості; надання студентам знань про полікультурні взаємовідносини та формування особистісних навичок позитивного ставлення у процесі спілкування з представниками різних соціокультурних груп [8, с. 78—79].

Позитивним є той факт, що іноземці у нашій країні можуть отримати знання не тільки про українську культуру, а й дізнатися про інші культури світу. І вищі навчальні заклади мають змогу досягти цієї мети, проводячи різні виховні заходи.

Яскравим прикладом співпраці студентів різних культур, рас та віросповідань у позанавчальній діяльності можуть послугувати виховні заходи, які проводяться у Вінницькому національному технічному університеті, — поетичні вечори, вікторини, олімпіади, концерти, виставки-дегустації національних страв, конкурси знавців української культури, спортивні змагання, екскурсії, перегляд фільмів як про Україну, так і про ті країни, вихідці з яких навчаються в університеті, тощо. Такі заходи сприяють вихованню особистості іноземного студента, який прагне брати участь у діалозі культур, з повагою ставитися до світової та й до власної національної культури. Так одними з найбільш показових і важливих, що проводяться щороку, є День студента та свято Рідної мови, де беруть участь українські й іноземні студенти.

21 лютого люди усього світу святкують Міжнародний День рідної мови. Ніхто не буде заперечувати, що мова й культура — це найдивовижніша естафета, яку передають покоління від старших до юних рук. Мова — це найбільший скарб народу, це саме той інструмент, який єднає людей однієї нації, робить їх єдиним цілим. Іноземні студенти Вінницького національного технічного університету, як носії вогнів великих культур, теж не залишилися осторонь цього свята.

Іноземні студенти зазвичай розпочинають свято з привітань до публіки своїми рідними мовами. Глядачі із задоволенням слухають звичне «доброго дня» мовами різних країн світу: іспанською, китайською, французькою, португальською, азербайджанською та арабською. Хоча іноземці, що навчаються у ВНТУ, й народилися на різних землях, але всіх їх аж до сліз хвилюють рядки українського генія світового масштабу Тараса Шевченка із його нетлінного величного вірша, що перекладений сотнями мов світу, «Заповіт». Усі присутні в залі відчують, що ця поезія є близькою не тільки для українців, а й торкається до душі навіть тих людей, які різняться за своїм менталітетом та світоглядом, своїми традиціями та релігійними переконаннями від нас.

Основою та джерелом культури є материнська мова та любов. Де б ми не народилися, де б ми не жили, представниками якої б нації ми не були, але саме материнське слово є для усіх нас оберегом, символом, святістю. Мова — є душею нації, її генетичним кодом, у її глибинах народилося багато з того, чим може гордитися кожен народ. Тож справжньою Людиною можна назвати лише ту, яка понад усе любить та плекає рідну мову й не цурається чужої. Українська мова для іноземних студентів має велике значення, адже саме нею вони навчаються й спілкуються, вона, без перебільшення, стала для них другою рідною мовою.

Саме тому іноземні студенти співають на цьому святі пісні про любов до матері, до рідної країни, зворушуючи безліч небайдужих сердець у залі. Вони також декламують вірші українських письменників про рідну мову, про істинне призначення людини у цьому світі, закликають усіх присутніх у залі не забувати себе у собі, поспішати любити й жити, і завжди пам'ятати, що ми на Землі неповторні (Д. Брилінський «Мова українська» В. Симоненко «Ти знаєш, що ти людина», В. Самійленко «Діамант дорогий на дорозі лежав...»).

Такі концерти, пронизані ідеєю братерства та єдності, дають можливість переконатися, що нас не розділяє відсутність спільної мови, нас ріднить дар рідної, у кожного своєї, у кожного дорогої материнської мови.

Інше, не менш важливе свято — День міжнародного студентського товариства та єдності, — теж позитивно впливає на формування полікультурних взаємовідносин студентів, що навчаються у ВНТУ. Адже у котрий раз зовсім різні народи об'єднуються у велику дружню багатонаціональну родину, щоб довести, наскільки важлива взаємопідтримка, розуміння та дружба. Особливо тим,

хто за тисячі кілометрів від своєї батьківщини. На концерті зазвичай лунають народні пісні, виконуються національні танці, студенти розповідають про свої рідні країни, грають на музичних інструментах тощо.

Тож організація та проведення таких заходів сприяє тому, що іноземні студенти успішно співпрацюють один з одним, поглиблюють свої знання про українську та інші світові культури, з повагою та розумінням ставляться до оточуючих.

Велике значення у формуванні полікультурних взаємовідносин студентів-іноземців в Україні відіграє також навчальний процес університету. На нашу думку, він має базуватися на поліцентричному підході, який передбачає відображення в змісті навчальних предметів культурної різноманітності світу, процесу взаємозв'язку, взаємозумовленості й взаємозбагачення культур, вивчення досягнень різних етнокультурних систем і їх внеску в розвиток світової цивілізації, а також організацію й здійснення навчального процесу як діалогу культур. Під організацією процесу навчання як діалогу культур маємо на увазі: по-перше, розгляд та аналіз певних історичних, соціальних, політичних, педагогічних проблем та явищ з позицій різних культур, констатацію схожості й відмінності в думках і підходах, знаходження спільних точок зору, вироблення єдиної думки на основі загальнолюдських цінностей; і по-друге, навчальну діяльність як спільну діяльність, в основу якої покладено рівноправність усіх суб'єктів навчального процесу [7, с. 12].

Увесь навчальний і позанавчальний процес у ВНТУ спрямований на доведення думки, що чим більше можливостей буде в кожного народу розвивати свою національну культуру, тим різноманітнішою й багатшою буде загальнолюдська культура.

Висновки

Студентство України складається з різних культур, етнонаціональних та релігійних груп, і основне завдання вузів України — збереження між цими групами сталих дружніх зв'язків і відкритих взаємовідносин, які передбачають рівноправність, толерантність, взаємоповагу й визнання рівноцінності кожної з них. І саме полікультурне виховання сприяє зниженню соціальної напруги в суспільстві.

Проаналізувавши полікультурні взаємовідносини іноземних студентів, які навчаються у ВНТУ, зроблено такі висновки:

— *головними складовими полікультурних взаємовідносин студентів* виступають миролюбність, самостійність мислення, толерантність, тактовність, здатність до вибору адекватних оцінок і вчинків, уміння вести діалог на засадах рівних прав та взаємоповаги;

— *сучасний рівень формування полікультурних взаємовідносин іноземних студентів в Україні* є достатнім і значною мірою залежить від завдань полікультурного виховання, які ставить перед собою вуз. Адже полікультурне виховання зорієнтоване на виховання індивіда, який зберігає свою соціально-культурну ідентичність, прагне до розуміння інших культур, поважає інші культурноетнічні спільності, уміє жити в мирі та злагоді з представниками різних національностей, рас, вірувань, готовий до активної творчої діяльності в динамічному полікультурному й багатонаціональному середовищі. Таким чином, необхідно також наголосити на необхідності активізації полікультурної спрямованості виховного процесу у вищому навчальному закладі, насичення її змістом, який сприяв би підвищенню його ефективності, забезпечував розв'язання завдань, що висувуються в галузі формування та розвитку молоді особистості;

— *базовими принципами* полікультурного виховання є принцип діалогу та взаємодії культур і принцип творчої доцільності вживання, збереження та створення нових культурних цінностей [9, с. 10]; *цілями* полікультурного виховання є толерантність, взаємообмін, взаємодія, активна солідарність, розуміння;

— *зміст полікультурного виховання* будується навколо чотирьох орієнтирів: соціокультурна ідентифікація особистості, засвоєння системи понять та уявлень про полікультурне середовище, виховання позитивного ставлення до диверсифікованого культурного оточення, розвиток навичок міжнаціонального спілкування (О. Гукаленко, Н. Терентьєва, Т. Якадіна та інші) [10, с. 215].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Беляев С. Б. Підготовка майбутнього вчителя до роботи з полікультурного виховання [Електронний ресурс] / С. Б. Беляев. — Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/portal/Natural/VKkNU/Nzqp/2008-20/04.htm>.
2. Степанов Є. П. Формування культури міжетнічних відносин у студентів вищих навчальних технічних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. педагог. наук. / Є. П. Степанов; Східноукраїнський національний універ-

ситет імені Володимира Даля. — Луганськ, 2004. — С. 1—9.

3. Агаддулін Р. Полікультурна освіта: методолого-теоретичний аспект / Р. Агаддулін // Педагогіка і психологія. — 2004. — № 3(4). — С. 18—29.

4. Атрощенко Т. Розвиток культури міжнаціонального спілкування у студентському колективі / Т. Атрощенко // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія : Педагогіка. — Тернопіль, 1999. — № 6. — С. 92—95.

5. Болгарина В. Культура і полікультурна освіта / В. Болгарина, І. Лощенова // Шлях освіти. — 2002. — № 1. — С. 2—6.

6. Лощенова І. Ф. Розвиток ідей полікультурного виховання у світовій педагогічній думці / І. Ф. Лощенова // Педагогіка і психологія. — 2002. — № 1—2. — С. 68—77.

7. Бойченко В. Сучасний стан полікультурної вихованості молодших школярів / В. Бойченко // Початкова школа. — 2005. — № 5. — С. 12—14.

8. Довгополова Я. В. Толерантні відносини студентів у полікультурному середовищі / Я. В. Довгополова // Реалізація принципів і завдань Болонського процесу в Україні : матеріали міжнар. наук. конф. — Львів, 2005. — С. 76—82.

9. Моляко О. Функціональна модель формування полікультурної компетентності школярів / О. Моляко // Рідна школа. — 2005. — № 6. — С. 10—12.

10. Солодка А. Полікультурне виховання та освіта – крок до інтеграції освіти України в єдиний загальнокультурний простір / А. Солодка // Науковий вісник Миколаївського державного університету : зб. пр. — Миколаїв : МДУ, 2005. — С. 212—217.

Рекомендована кафедрою мовознавства

Стаття надійшла до редакції 8.10.10

Рекомендована до друку 1.12.10

Зозуля Ірина Євгенівна — викладач кафедри мовознавства.

Вінницький національний технічний університет, Вінниця